

SZAPOLYAI ORSZÁGA – A VÁRADI EGYEZMÉNY

Szapolyai Magyarországon nem volt török veszély, sőt török sem nagyon. A Budán hagyott háromezres őrség természetesen Szapolyait is ellenőrizte, de mégis inkább segítségnek számított Ferdinánd esetleges támadásai ellen. Ám a béke ellenére sem volt nyugalom, és erről Szapolyai új bizalmasa, Lodovico Gritti tehetett.

Gritti a velencei portai követ, Andrea Gritti (velencei dózse 1523–1538 között) törvénytelen fiaként Isztambulban született, s külföldi tanulmányok után visszatérve oda Velencének kémkedett, ékszerkereskedésből meggazdagodott, majd hamarosan a nagy hatalmú nagyvezír, Ibrahim pasa bizalmasa lett.

Magyarországgal akkor került kapcsolatba, amikor Hieronym Łaski követi munkáját segítette a Portán. Bécs első ostroma után került Budára, ahol egyszerre dolgozott a nagyvezírnek és Szapolyainak, de leginkább a saját hasznát kereste. Kezdetben rendkívül népszerű volt, mert elhitette, hogy egyedül ő tartja távol a törököket, és hogy az ország pénzügyi helyzetének javítása miatt érkezett. Ravasz módon fokozatosan növelte befolyását, mígnem kincstartó és az ország kormányzója lett. Kezébe kerültek a máramarosi sóbányák, s a rézbányákat is meg akarta kaparintani. Végül önnön sikereitől meg részegülve azt tervezgette, hogy magyar király lesz. Ennek érdekében alattomos gyilkosságokat szervezett: megölette Szapolyai legrégebbi bizalmasait, az Ártándy fivéreket, majd Czibak Imre váradi püspököt. A felháborodott erdélyiek Maylád István vezetésével 1534. szeptember 29-én Medgyesen elfogták és lefejezték. Két fiát a moldvai vajda hurcolta el, majd ölette meg.

Szulejmán vizsgálatot indított Gritti halálának ügyében, de mivel időközben a nagyvezír, Ibrahim is megbukott, az ügy elaludt, noha a velencei dózse a fia és unokái halála miatt bosszút esküdött Szapolyai ellen, és megpróbálta a Portát ellene fordítani.

Szapolyai János az 1530-as évek közepétől kereste a Habsburgokkal való kiegyezés lehetőségét.

Ferdinándot megkerülve egyenesen V. Károlyhoz fordult, mert csak benne látta azt a potenciált, amely megvédheti a török szövetségből kihátrálni készülő országot. Próbálkozásai 1538-ban sikerrel jártak, február 24-én a császár és a két magyar király képviselői aláírták a váradi egyezményt.

A szerződésben – amelyet a Porta felé fegyverszünetként interpretáltak – a két uralkodó kölcsönösen elismerte egy-

mást Magyarország királyának. Kimondták a Magyar Királyság egységének helyreállítását, amely majd Szapolyai halála után valósulhat meg. Ekkor a korona Ferdinándra száll, még abban az esetben is, ha Szapolyainak időközben fia születik. A fiúutód a családi birtokok mellett a számára ismét felállított szepesi hercegséget kapta volna. János király haláláig a *status quo* alapján kettéosztották az országot, Szlavóniát, Horvátországot és Dalmáciát Ferdinánd, Erdélyt Szapolyai kapta. A közbülső területen a pontos határt egy később felállítandó közös bizottság határozta volna meg. Mindkét uralkodó megtartotta a saját udvari és politikai tisztségviselőit, de egy közös országgyűlésen egyetlen, közös nádor megválasztását tervezték, hogy a két országrész összetartozását ezzel is kifejezzék. A béke érdekében megtiltották a további átpártolásokat. Szapolyainak védelmet ígértek egy oszmán támadás esetére, és hamarosan megszülettek az első közös törökellenes haditervek is.

A váradi béke megkötése egy nemzetközi szövetség megalakulásához, az 1538 elején létrejött Szent Ligához kapcsolódott. V. Károly törökök elleni tengeri háborúja azonban váratlanul gyors kudarccal végződött, a Szent Liga pedig hamarosan feloszlott. Ám ettől függetlenül is

kevés esély volt a váradi béke sikerére, mert a felek nem tudtak megbízni egymásban.

Ferdinánd még mindig abban hitt, hogy diplomáciai úton megbonthatja a Porta és Szapolyai kapcsolatát, és hamarosan beárulta a békét. János király is csak további tervei szükséges állomásának tekintette az egyezményt, amely elismerte királyságát. 1539. március 2-án Budán fényes ünnepségek közepette feleségül vette Jagelló Izabellát, Zsigmond lengyel király húszesztendő lányát.

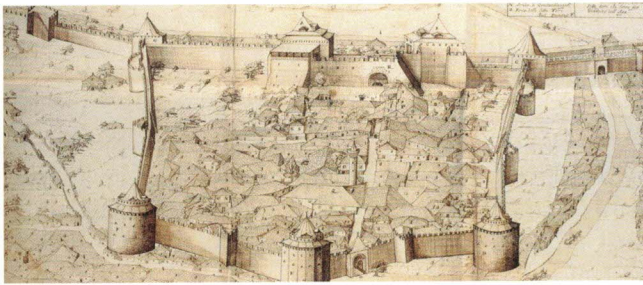
Az idősödő király nem tervezett már házasságot, de legfőbb hívei, Fráter György, Werbőczy István, Fransepán Ferenc kalocsai érsek, valamint Jan Tarnowski hetman rábeszélésére mégis meggondolta magát. Mindez azt mutatja, hogy Szapolyai politikusai – noha főszerepet játszottak a váradi béke megkötésében – hosszabb távon fenn akarták tartani a Szulejmán védnöksége alá helyezett magyar királyságot.

A házasság beváltotta a hozzáfűzött reményeket, Izabella 1540. július 7-én fiút szült. Szapolyai már nem láthatta gyermekét, mert Maylád István lázadása miatt Erdélybe kellett sietnie, s útközben szélütés érte – Szászsebesen,

Szent Liga Európai államok szövetségei, amelyek a pápa szervezésével jöttek létre – erre utal az elnevezésben a szent jelző. A török elleni harc céljából négy Szent Liga alakult: 1538-ban, 1571-ben (lepentói csata), 1593-ban (tizenöt éves háború) és 1684-ben (Magyarország felszabadítása a török uralom alól).

Hetman A lengyel–litván államban a 16–18. században használt magas katonai rang; a hetman vagy nagyhetman a hadsereg főparancsnoka volt.

A HÉTTORONY-ERŐD (VEDIKULE) EGYKORÚ RAJZA JACOPO SORANZO UTLEIRÁSÁBÓL (1581)

beteggyáiban tudta meg az örömhírt. Július 22-én újabb agyvérzés érte és meghalt. Végakarátának megfelelően nem tartották be a váradi békét, és Fráter György kieszközölte a Portán az elárvult csecsemő királlyá választását.

Válaszul Ferdinánd fegyverrel készült érvényt szerezni a váradi egyezménynek: 1540 őszén, majd a következő év nyarán is sikertelenül próbálkozott Buda elfoglalásával. Augusztus közepén megérkezett a szultán vezette felmentő sereg, és az egyesült török–magyar erők a Gellért-hegynél vívott háromnapos csatában megfutamították az ostromlókat. Szulejmán eredeti terve az volt, hogy csapatai elfoglalják Budát, majd az ország stratégiai pontjait, a Szapolyai-párti vezető politikusokat pedig elfogják és elhurcolják.

Ez a terv Magyarország és Erdély teljes török uralom alá kerülését jelentette volna. Buda alatti táborában azonban a szultán megváltoztatta a szándékát. 1541. augusztus 29-én, Mohács 15. évfordulóján magához hívatta az alig 14 hónapos „királyt” az anyjával és a fontosabb politikusokkal együtt. Ezalatt a janicsárok városnézés ürügyén beszivárogtak a várba, és amikor már több ezren bent voltak, lefegyverezték az őrséget és elfoglalták Budát. A megdöbbsent főurak előtt

Szulejmán kinyilatkoztatta az akaratát: Szapolyai János országát három szandzsákra osztja:

Budát megtartja, Erdélyt fogadott fiára, János Zsigmondra, a Temesközt pedig Petrovics Péterre, az elhunyt király rokonára és bizalmasára bízta. A gyámok közül a kis János Zsigmondra veszélyesnek ítélt Török Bálintot hurcolta rabságba, ahogy Erdélyből is elvitette a korábban a királyi hatalom ellen szervezkedő Maylád Istvánt. A két főúr közel egy évtizedig, 1550-ben bekövetkezett halálukig együtt raboskodott a Héttoronyban, mint bármikor bevethető báburalkodó.

„Céлом tulajdonképpen az volt, hogy Buda székvárosát az Iszlám egyik házává tegyem és Magyarországot birtokomba vegyem győzelmes kardom segítségével. Miután a rabló ellenség a felséges Isten segítségével elűzetett, János királyt, ki Budában volt, Erdély bánságával ajándékoztam meg [...] Buda városát lakosaival és a hozzátartozó országrésszel meghódítván s birtokomba vevén, a nagy templomokat dzsámiakká alakítottam át [...] a harangok hangjához szokott vidékeken ezentúl a műezzin éneke és a katonai zenekar játéka lesz hallható.”

Szulejmán szultán fethnáméja (győzelmi jelentése) Buda elfoglalásáról, 1541. szeptember 22.

